

УДК 342.728

ОСАУЛЕНКО Світлана,

к. ю. н., доцент, професор кафедри конституційного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ГАРАНТІЇ ПРАВА ГРОМАДЯН НА СВОБОДУ ОБ'ЄДНАННЯ У ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ

Сформульовано дефініції понять «гарантії конституційного права на свободу об'єднання у політичні партії», «спеціальні гарантії конституційного права на свободу об'єднання у політичні партії». Доведено, що залежно від змісту та виду гарантій прав людини слід виокремлювати: спеціальні (юридичні, правові) та загальні гарантії конституційного права на свободу об'єднання у політичні партії.

Ключові слова: право на свободу об'єднання у політичні партії, політичні партії, політичні права, права людини, гарантії прав людини, гарантії конституційних прав.

Осауленко С. Гарантии права граждан на свободу объединения в политические партии. Сформулированы дефиниции понятий «гарантии конституционного права на свободу объединения в политические партии», «специальные гарантии конституционного права на свободу объединения в политические партии». Доказано, что в зависимости от содержания и вида гарантий прав человека следует выделять: специальные (юридические, правовые) и общие гарантии конституционного права на свободу объединения в политические партии.

Ключевые слова: право на свободу объединения в политические партии, политические партии, политические права, права человека, гарантии прав человека, гарантии конституционных прав.

Постановка проблеми. На сучасному етапі суспільного розвитку євроінтеграційні прагнення України та активізація розвитку суспільного та державного життя у демократичному напрямі сприяють підвищенню уваги до створення та функціонування політичних партій, що зумовлює актуальність теми дослідження. Особливо політичні партії активізуються напередодні виборів, і чергові з них в Україні не є винятком. Разом з тим, більшість сучасних досліджень конституційного права громадян на свободу об'єднання у політичні партії точаться навколо об'єкта цього суб'єктивного права – політичних партій.

Оскільки гарантіям конституційного права громадян на свободу об'єднання у політичні партії у юридичній літературі увага майже не приділяється, то ця проблематика набуває конститутивного значення.

© Осауленко С., 2018

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українській юридичній літературі питанням гарантій конституційного права громадян на свободу об'єднання у політичні партії не приділялось належної уваги. Серед найновіших статей у національних наукових виданнях, що розкривають різні аспекти гарантій прав людини, слід виокремити праці Н. В. Мішиної, яка проаналізувала проблеми інкорпорації європейських стандартів у сфері прав людини та їх гарантій [1], Ю. Я. Коцан-Олинець, яка з теоретико-правової точки зору узагальнила сучасні проблеми гарантування прав і свобод людини та громадянина [2] та А. Р. Юзефів про конституційні гарантії забезпечення прав і свобод людини [3].

Без уваги науковців при цьому залишаються нагальні проблеми гарантій конституційних прав громадян на об'єднання у політичні партії.

Метою статті є вивчення гарантій конституційного права на свободу об'єднання у політичні партії та визначення критеріїв для їх класифікації.

Результати дослідження. Гарантії прав людини є багатоманітним явищем, тому визначення цього поняття та класифікація гарантій не знайшли однозначного відображення в юридичній літературі.

«Термін «гарантія» походить від фр. «*garantie*», та у перекладі на українську означає «забезпечення; запорука; умова, що забезпечує що-небудь» [4, с. 180].

До найбільш поширених та типових визначень гарантій прав людини належать:

- «гарантії прав і свобод людини є основними способами, засобами, за допомогою яких кожна людина має можливість реалізувати свої права і свободи» [5, с. 191];
- «під гарантіями суб'єктивного права слід розуміти політичні, економічні, соціальні, юридичні та інші засоби, які забезпечують постійне вдосконалення змісту суб'єктивних прав та інтересів, їх реальне здійснення» [2, с. 15];
- «під гарантіями права людини й громадянина на ... розуміється сукупність умов, способів і засобів, які покликані створити реальні можливості для реалізації даного права» [6, с. 83];
- «під гарантіями розуміються правові засоби, що забезпечують реалізацію того чи іншого права людини і громадянина» [7, с. 184].

А. М. Пріварина застосовує поняття «гарантії» у вузькому розумінні, фактично розглядаючи лише юридичні (правові) гарантії, А. Р. Юзефів стверджує, що вони «є системою норм, принципів і вимог, які забезпечують процес дотримання прав і законних інтересів людини» [3, с. 75]; Є. В. Білозьоров формулює: «реалізація прав і свобод забезпечується правовими гарантіями, що є правовими засобами та способами, за допомогою яких реалізуються, охороняються, захищаються права й свободи громадян, поновлюються їх порушені

права» [8, с. 27] та не виокремлює інших гарантій прав і свобод, крім правових, як це роблять інші науковці [9].

Автори наведених визначень розглядають як гарантії не тільки правові умови, засоби та способи реалізації суб'єктивних прав, але й соціальні, політичні тощо. При дослідженні конституційного права на свободу об'єднання у політичні партії слід віддати перевагу не вузькому, а широкому розумінню поняття гарантій цього права, адже для гарантування дослідженого права вагомими будуть політичні гарантії прав людини.

Продовжуючи аналіз визначень поняття «гарантії прав людини», слід звернутись і до дефініції, яку запропонувала О. Ф. Скакун, зазначаючи, що «під гарантіями прав, свобод та обов'язків людини та громадянина розуміється система соціально-економічних, політичних, юридичних умов, способів та засобів, які забезпечують їх фактичну реалізацію, охорону та надійний захист» [10, с. 76]. Автор застосувала поняття «гарантії прав людини» у широкому розумінні, включивши до нього не тільки юридичні (правові), але й інші умови, засоби та способи реалізації, охорони та захисту прав. Певним недоліком визначення вбачається застосування у ньому словосполучення «надійний захист» – наявність прикметника робить його оціночним, адже незрозуміло, який саме захист прав людини можна визнати «надійним», у чому полягають критерії надійності тощо.

Корисним для дослідження та визначення гарантій конституційного права на свободу об'єднання у політичні партії є дефініція П. М. Рабіновича: «гарантії реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина – це умови та засоби, принципи та норми, які забезпечують здійснення, охорону і захист зазначених прав, є запорукою виконання державою та іншими суб'єктами правовідносин тих обов'язків, які покладаються на них з метою реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина» [11, с. 246]. У цьому визначенні чітко прослідковується зв'язок між правами та обов'язками, а також вказано на основний суб'єкт гарантування прав людини – державу.

Н. Г. Шукліна вважає: «гарантії основних прав і свобод людини й громадянина являють собою систему норм, принципів, умов і вимог, які забезпечують у сукупності додержання прав, свобод і законних інтересів особи. Система гарантій прав і свобод людини включає передумови економічного, політичного, організаційного та правового характеру, а також захисту прав і свобод. Система гарантій – це умови, засоби й методи, які забезпечують фактичну реалізацію та всебічну охорону прав і свобод особи» [12, с. 206–207]. В одному з наведених визначень йшлося про те, що гарантії – це не просто низка умов, засобів та способів реалізації, охорони та захисту прав, а їхня система, Н. Г. Шукліна надала першості саме цій ознаці гарантій, відмовившись від визначення поняття «гарантії прав людини» на користь визначення поняття «система гарантій прав людини». Хоча така точка зору не

знайшла широкого розповсюдження в українській юридичній літературі, слід підтримати застосування системного підходу до гарантій прав людини. Проте не зрозуміло, про які саме методи як гарантії прав людини йдеться у визначенні Н. Г. Шукліної.

Узагальнюючи проаналізовані дефініції, дійдемо висновку, що гарантії конституційного права на свободу об'єднання у політичні партії – це система умов, засобів та способів реалізації, охорони та захисту цього права.

Аналізуючи наявні визначення поняття «гарантії прав людини», встановлено, що деякі вчені розглядають як такі виключно юридичні (правові) гарантії, хоча наявні й їхні інші види. Це зумовлює питання щодо класифікації гарантій при дослідженні конституційного права на свободу об'єднання у політичні партії. Поки що ця проблема в українській юридичній літературі не розглядалась, а тому доцільно звернутись до тих пропозицій, які сформульовано для групування гарантій прав людини у цілому.

Соціальні та духовні, економічні, політичні та юридичні гарантії виокремлює Г. П. Клімова [5, с. 191]. Така пропозиція є поверховою – насамперед через те, що автор не визначила підставу для запропонованої класифікації. Однак при відокремленні юридичних гарантій від усіх інших більшість дослідників не згадує. Автори книги «Нова Конституція України: огляд, коментарі і текст Основного Закону» запропонували поділяти гарантії прав людини на дві основні групи: загальносуспільні (загальносоціальні) та юридичні. До загальносуспільних вони віднесли політичні, економічні, соціальні та духовні (культурні) гарантії [13, с. 41]. П. М. Рабінович поділяє гарантії прав і свобод на загальносоціальні та спеціальні. До загальносоціальних науковець відносить економічні, політичні, духовно-ідеологічні гарантії, а щодо спеціальних зазначає, що це встановлені державою юридичні норми, спрямовані на забезпечення прав людини, а також практична діяльність із застосування цих норм та правозастосовчі акти відповідних органів влади [14, с. 7–8].

Класифікацію цих понять надає Є. В. Білозьорова, підкреслюючи, що «за змістом і видами гарантії прав і свобод особи поділяються на загальні та спеціальні. До загальних гарантій належать економічні, політичні, соціальні, ідеологічні та культурні гарантії, а до спеціальних – правові гарантії прав і свобод особи» [8, с. 27].

Таким чином, при дослідженні конституційного права на свободу об'єднання у політичні партії залежно від змісту та виду гарантій прав людини слід виокремлювати:

- загальні гарантії конституційного права на свободу об'єднання у політичні партії;
- спеціальні (юридичні, правові) гарантії конституційного права на свободу об'єднання у політичні партії.

Важливість спеціальних (юридичних, правових) гарантій конституційного права на свободу об'єднання у політичні партії важко заперечувати, з огляду на наявність доволі ґрунтового нормативного регулювання цього права. У складі загальних гарантій конституційного права на свободу об'єднання у політичні партії слід виокремити дві групи таких гарантій: політичні та соціально-економічні. Варто підкреслити, що духовні гарантії, які часто пропонують виокремлювати вчені, у контексті дослідження конституційного права на свободу об'єднання у політичні партії майже збігаються з політичними гарантіями, а тому не потребують виокремлення в окрему групу.

На першому місці серед загальних гарантій конституційного права на свободу об'єднання у політичні партії доцільно розмістити політичні гарантії.

До політичних гарантій П. М. Рабінович відносить: демократичний устрій суспільства; плюралістичну, відкриту політичну систему; наявність розгалуженої мережі громадських об'єднань, у тому числі різних осередків суспільства; демократичну виборчу систему та ін. [14, с. 8]. Значущість демократичного державного режиму та політичного плюралізму як одної з гарантій конституційного права на свободу об'єднання у політичні партії важко переоцінити. Вони у сукупності з іншими політичними гарантіями (належним рівнем політичної культури політичних партій, зокрема, та інших інститутів громадянського суспільства у цілому, залученням громадян до участі в управлінні державними та місцевими справами тощо) набувають надзвичайної важливості для гарантування досліджуваного права.

До соціально-економічних гарантій конституційного права на свободу об'єднання у політичні партії слід віднести стабільність економічної системи суспільства та виважену систему податків та зборів (за умов відсутності значного дефіциту державного бюджету є можливим забезпечення належної матеріальної підтримки усіх чи деяких політичних партій), визнання приватної власності (із застосуванням якої формується матеріально-фінансова база політичних партій), передбачуваність податкової політики держави (що надає можливість планувати внески на функціонування та розвиток політичних партій як їхнім членам, так і іншим особам, яким це не заборонено законодавством) тощо.

Спеціальні (юридичні, правові) гарантії науковці визначають по-різному. На думку В. Ф. Погорілка, В. В. Головченка та М. І. Сірого, «юридичні гарантії є специфічним правовим засобом забезпечення, реалізації, охорони та захисту прав людини і громадянина... Юридичні гарантії – це передбачені законом спеціальні засоби практичного забезпечення прав і свобод людини і громадянина» [15, с. 40]. В. Ф. Погорілко деталізував, що це «надання державою формальної (юридичної) загальнообов'язковості тим умовам, які необхідні для того, щоб кожна людина могла скористатися своїми конституційними

правами і свободами. Юридичні гарантії встановлюються державою в Конституції, нормах поточного законодавства. Їх метою є реальне забезпечення правовими засобами максимального здійснення, охорони й захисту прав і свобод громадян» [16, с. 208]. Я. П. Кузьменко вважає, що «юридичні (спеціальні) гарантії охоплюють усі правові засоби і способи, за допомогою яких реалізуються, охороняються, захищаються права і свободи громадян, усуваються порушення прав і свобод, поновлюються порушені права» [17, с. 28–29].

Найбільш поширеними у фаховій літературі є такі визначення досліджуваної групи гарантій:

- «правові (юридичні) гарантії реалізації прав та свобод ... – це сукупність встановлених державою правових норм, правових способів і засобів, за допомогою яких реалізуються, охороняються, захищаються права і свободи особи та поновлюються порушені права» [18, с. 60];
- «юридичні гарантії – це система взаємопов'язаних форм і способів (нормативних, інституціональних і процесуальних), що забезпечують належне визнання, захист і реалізацію певних прав і таких, що їм відповідають, обов'язків» [5, с. 192].

З огляду на це, а також належність спеціальних гарантій прав людини до гарантій прав людини запропоновано таке визначення: спеціальні гарантії конституційного права на свободу об'єднання у політичні партії – це система правових умов, засобів та способів реалізації, охорони та захисту цього права.

Висновки. Для визначення дефініції поняття «гарантії конституційного права на свободу об'єднання у політичні партії» важливими є такі критерії, як система їх умов, засобів та способів реалізації, охорони та захисту цього права, спеціальні гарантії конституційного права на свободу об'єднання у політичні партії» – система правових умов, засобів та способів реалізації, охорони та захисту цього права. Залежно від змісту та виду гарантій є підстави виокремлювати загальні гарантії конституційного права на свободу об'єднання у політичні партії та спеціальні (юридичні, правові) гарантії конституційного права на свободу об'єднання у політичні партії. У складі загальних гарантій конституційного права на свободу об'єднання у політичні партії слід виділяти лише політичні та соціально-економічні гарантії, адже духовні та/або культурні гарантії у контексті дослідження конституційного права на свободу об'єднання у політичні партії майже збігаються з політичними гарантіями.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі вбачаються у необхідності ґрунтовного аналізу нормативно-правових та організаційно-правових гарантій конституційного права громадян на свободу об'єднання у політичні партії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мішина Н. В. «Кодекс зебри» як модельна схема інкорпорації європейських стандартів прав людини. Актуальні проблеми правознавства. Наук. зб. ЮФ ТНЕУ. 2013. Вип. 3. С. 113–120.
2. Коцан-Олинець Ю. Я. До питання про гарантії прав і свобод людини та громадянина: сучасне теоретико-правове узагальнення. Наук. записки Ін-ту законодавства Верховної Ради України. 2014. № 2. С. 12–16.
3. Юзефів А. Р. Конституційні гарантії забезпечення прав і свобод людини. Порівняльне аналітичне право. 2018. № 1. С. 74–77.
4. Тодыка Ю. Н., Тодыка О. Ю. Конституционно-правовой статус человека и гражданина в Украине. Киев: Ін Юре, 2004. 368 с.
5. Клімова Г. П. Права і свободи людини в Україні: класифікація, гарантії реалізації. Державне будівництво та місцеве самоврядування. Вип. 11. Харків : Право, 2006. С. 184–193.
6. Мілова Т. М. Нормативно-правові гарантії конституційного права людини і громадянина на свободу наукової творчості в Україні. Часопис Київ. ун-ту права. 2007. № 3. С. 82–88.
7. Приварина А. Н. Основные гарантии прав и свобод человека и гражданина. Марийский юрид. вестн. 2004. № 1. С. 183–188.
8. Білозьоров Є. В. Правові гарантії захисту прав і свобод людини в Україні: реалії та проблеми. Адвокат. 2009. № 8. С. 26–30.
9. Мішина Н. В. Європеїзація конституційного права України: проблеми і перспективи. Публічне право. 2011. № 3. С. 12–20.
10. Скакун О. Ф. Теорія права і держави. 3-тє вид. Київ : Алерта, 2012. 524 с.
11. Рабінович П. М., Хавронюк М. І. Права людини і громадянина. Київ : Атіка, 2004. 463 с.
12. Конституційне право України. Київ : Наукова думка, 2000. 732 с.
13. Нова Конституція України: Огляд, коментарі і текст Основного Закону ; за ред. В. Ф. Погорілка. Київ : Правова держава, 1997. 156 с.
14. Рабінович П. М. Права людини і громадянина у Конституції України (до інтерпретації вихідних конституційних положень). Харків : Право, 1997. 64 с.
15. Погорілко В. Ф., Головченко В. В., Сірий М. І. Права та свободи людини і громадянина в Україні ; за ред. М. С. Лопата. Київ : Ін Юре, 1997. 52 с.
16. Конституційне право України ; за ред. В. Ф. Погорілка. 3-тє вид. Київ : Наукова думка, 2002. 732 с.
17. Кузьменко Я. П. Загальна характеристика юридичних гарантій права людини на життя. Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. 2014. Вип. 29. С. 27–32. Серія : Право.
18. Черненко В. И. Система юридических гарантий осуществления прав и свобод инвалидов в Украине. Вісн. Маріуполь. держ. ун-ту. 2012. № 3–4. С. 59–68. Серія: Право.

Стаття надійшла до редакції 29.08.2018.

Osaulenko S. Guarantees of the right of citizens to freedom of association in political parties.

Background. The urgency of the research topic is that at the present stage of social development in the first place – the European integration aspirations of Ukraine, and secondly, the activation of the development of public and public life in a democratic direction contributes to raising the attention to the creation and functioning of political parties. Particularly political parties are intensifying on the eve of elections, and regular elections in Ukraine are no exception. At the same time, the majority of modern studies of

the constitutional right of citizens to freedom of association in political parties are quite logical, taking into account the above-mentioned, around the object of this subjective right – political parties. And the guarantees of the implementation of the constitutional right of citizens to freedom of association in political parties in the legal literature are almost not paid attention. Thus, the problem of guarantees of the constitutional law under consideration becomes significant.

Analysis of recent researches and publications. *The monographic study of V. V. Chernichko (thesis for obtaining a scientific degree of the candidate of legal sciences on the topic «Constitutional right to unite in political parties in Ukraine and EU countries: comparative legal analysis» (Uzhhorod, 2016) and A. M. Moiseyev «Constitutional right of citizens to unite in political parties and the judicial practice of its protection» (Moscow, 2008) are devoted to the certain attention to guarantees of the constitutional right of citizens to freedom of association in political parties. However, when writing the article, much of the works of those scholars who investigated the guarantees of human rights as a whole became much more useful.*

The aim of the article is to propose definitions of the concepts of «guarantee of the constitutional right to freedom of association in political parties», «special guarantees of the constitutional right to freedom of association in political parties», as well as the classification of guarantees, depending on the content and type, taking into account peculiarities, inherent in the guarantees is the constitutional right to freedom of association in political parties.

Materials and methods. *The author uses the works of the Ukrainian scientists, that have researched the guarantees of the human rights, mostly specialists in the constitutional law and in the theory of state and law. The main methods for the study are: systemic, that allows to see guarantees as a system, and comparative, that allows to create the own definition based on the existing proposals.*

Results. *According to the results of the study, the definitions of «guarantees of the constitutional right to freedom of association in political parties» (system of conditions, means and methods of realization, protection and protection of this right) are formulated. One more definition, proposed based on the results of the research, is for the term «special guarantees of the constitutional right to freedom of association in political parties» (system of legal conditions, means and methods of realization, protection and protection of this right).*

Conclusion. *Depending on the content and type of guarantees, it is proposed to highlight: a) general guarantees of the constitutional right to freedom of association in political parties; b) special (legal, legal) guarantees of the constitutional right to freedom of association in political parties. It is proved that in the general guarantees of the constitutional right to freedom of association in political parties it is necessary to single out only political and socio-economic guarantees; spiritual and / or cultural safeguards in the context of studying the constitutional right to freedom of association in political parties almost coincide with political guarantees.*

Keywords: the right to freedom of association in political parties, political parties, political right, human right, guarantees of human right, the guarantees of constitutional right.

REFERENCES

1. Mishyna N. V. «Kodeks zebry» jak model'na shema inkorporacii' jevropejs'kyh standartiv prav ljudy ny. Aktual'ni problemy pravoznavstva. Nauk. zb. JuF TNEU. 2013. Vyp. 3. S. 113–120.
2. Kocan-Olync' Ju. Ja. Do pytannja pro garantii' prav i svobod ljudy ny ta gromadjany na: suchasne teoretyko-pravove uzagal'nennja. Nauk. zapysky In-tu zakonodavstva Verhovnoi' Rady Ukrai'ny. 2014. № 2. S. 12–16.

3. Juzefiv A. R. Konstytucijni garantii' zabezpechennja prav i svobod ljudyny. Porivnjal'ne analitychne pravo. 2018. № 1. S. 74–77.
4. Todyka Ju. N., Todyka O. Ju. Konstitucionno-pravovoj status cheloveka i grazhdanina v Ukraine. Kiev: In Jure, 2004. 368 s.
5. Klimova G. P. Prava i svobody ljudyny v Ukrai'ni: klasyfikacija, garantii' realizacii'. Derzhavne budivnyctvo ta misceve samovrjaduvannja. Vyp. 11. Har'kov : Pravo, 2006. S. 184–193.
6. Milova T. M. Normatyvno-pravovi garantii' konstytucijnogo prava ljudyny i gromadjanyna na svobodu naukovoi' tvorchoosti v Ukrai'ni. Chasopys Kyi'v. un-tu prava. 2007. № 3. S. 82–88.
7. Privarina A. N. Osnovnye garantii prav i svobod cheloveka i grazhdanina. Marijskij jurid. vestn. 2004. № 1. S. 183–188.
8. Biloz'orov Je. V. Pravovi garantii' zahystu prav i svobod ljudyny v Ukrai'ni: realii' ta problemy. Advokat. 2009. № 8. S. 26–30.
9. Mishyna N. V. Jevropei'zacija konstytucijnogo prava Ukrai'ny: problemy i perspektyvy. Publichne pravo. 2011. № 3. S. 12–20.
10. Skakun O. F. Teorija prava i derzhavy. 3-tje vyd. Kyi'v : Alerta, 2012. 524 s.
11. Rabinovych P. M., Havronjuk M. I. Prava ljudyny i gromadjanyna. Kyi'v : Atika, 2004. 463 s.
12. Konstytucijne pravo Ukrai'ny. Kyi'v : Naukova dumka, 2000. 732 s.
13. Nova Konstytucija Ukrai'ny: Ogljad, komentari i tekst Osnovnogo Zakonu ; za red. V. F. Pogorilka. Kyi'v : Pravova derzhava, 1997. 156 s.
14. Rabinovych P. M. Prava ljudyny i gromadjanyna u Konstytucii' Ukrai'ny (do interpretacii' vyhidnyh konstytucijnyh polozhen'). Harkiv : Pravo, 1997. 64 s.
15. Pogorilko V. F., Golovchenko V. V., Siryj M. I. Prava ta svobody ljudyny i gromadjanyna v Ukrai'ni ; za red. M. S. Lopata. Kyi'v : In Jure, 1997. 52 s.
16. Konstytucijne pravo Ukrai'ny ; za red. V. F. Pogorilka. 3-tje vyd. Kyi'v : Naukova dumka, 2002. 732 s.
17. Kuz'menko Ja. P. Zagal'na harakterystyka jurydychnyh garantij prava ljudyny na zhyttja. Nauk. visn. Uzhgorod. nac. un-tu. 2014. Vyp. 29. S. 27–32. Serija : Pravo.
18. Chernen'kyj V. Y. Systema jurydycheskyh garantyj osushhestvlenija prav y svobod ynvalydov v Ukrajne. Visn. Mariupol'. derzh. un-tu. 2012. № 3–4. S. 59–68. Serija : Pravo.